

NATIO TRANSILVANICA: VICARIATUL DOMINICAN AL TRANSILVANIEI DIN SECOLUL XIII PÂNĂ LA REFORMĂ

Așezarea fraților predicatori în voievodatul Transilvaniei se leagă de fondarea provinciei dominicane Ungaria, nominalizată la al doilea capitol general, celebrat în anul 1221 la Bologna¹ (vezi anexa). Istoriografia plasează întemeierea acestei provincii de graniță a ordinului în contextul misiunilor catolice din răsăritul Europei, având ca țintă principală creștinarea cumanilor, convertirea “schismaticilor” ortodocși și lupta împotriva ereziilor dualiste din Balcani. Începând din deceniul al treilea al secolului al XIII-lea, dominicanii și franciscanii au fost principalii misionari papali în ofensiva de cucerire prin evanghelizare a ținuturilor Europei răsăritene. Înființarea episcopiei cumane în anul 1227², prin numirea primului episcop în persoana dominicanului Teodoric și subordonarea Țării Severinului organismelor episcopale ale Regatului Ungar, prin strădania dominicanilor atestați aici în 1237³, sunt expresia eforturilor curiei romane de a-și extinde aria de influență.

Ordinul Dominican⁴ are o formă de organizare de tip centralizat, cu o ierarhie stabilită de la bază spre vârf, prin alegeri periodice, ale căror rezultate sunt confirmate la nivelele superioare. Numirile în funcția supremă, cea de maestru general, necesită confirmare pontificală. Din punct de vedere al organizării teritorial-administrative, ordinul este structurat pe provincii, care la rândul lor sunt divizate în subunități purtând denumirea de *contrata* sau *natio*, conduse de un vicar. În secolul XIV provincia dominicană Ungaria se compunea din cinci vicariate, respectiv: *natio Hungarica*, *natio Transilvanica*, *natio Slavonica*, *natio Croatica* și *natio Moldavica*⁵. Până în 1378 în această provincie era inclusă și Dalmația, care a fost desprinsă în urma deciziei capitolului general de la Carcassonne și confirmată de Urban al VI-lea printr-o bulă papală⁶.

În decursul secolului al XIII-lea și în prima jumătate a veacului următor, în voievodatul Transilvaniei dominicanii au fondat nouă priorii ale Ordinului Primar, respectiv la Sibiu, Alba Iulia, Sighișoara, Bistrița, Sebeș, Brașov, Odorheiu Secuiesc, Vințu de Jos și Cluj. Începând din secolul XV apar atestări documentare privind existența mănăstirilor de călugărițe la Sibiu, Sighișoara, Brașov, Bistrița și Cluj, cu un efectiv total de 109 surori în anul 1510⁷.

Cercetarea așezării fraților predicatori în Transilvania se sprijină pe o bază documentară destul de săracă, care se înscrie în contextul mai larg al lipsei de informații privind secolul XIII transilvănean. Prima remarcă este opțiunea preponderentă pentru târguri și, în special, orașe situate în zonele de colonizare săsească, la care se adaugă două excepții,

¹ În istoriografie sunt vehiculate diverse date pentru fondarea provinciei dominicane Ungaria, respectiv: 1219 (*Lexicon für Theologie und Kirche*, Freiburg, 1959, p. 483), 1221 (*Lexicon des Mittelalters*, vol. III, München, 1984, p. 1216; Iványi Béla, *A szent Domonkosrend Római központi levéltára*, în *Levéltári közlemények*, 7, 1929, p. 23; Nikolaus Pfeiffer, *Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241-1242*, Zürich, 1913; Berthold Altaner, *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts*, Habelschwert, 1924, p. 142) și anul 1226 (Annette Barthelmé, *La réforme dominicaine au XV-e siècle en Alsace et dans l'ensemble de la province de Teutonie*, Thèse-Université de Strasbourg, 1930, p. 8)

² *Documente privind istoria României*, C, Transilvania, veac XI, XII, XIII/I, doc. 230, p. 275 (în continuare DIR I.)

³ DIR I, doc. 252, 253, 254, p. 303

⁴ denumire oficială: *Ordo Fratrum Praedicatorum*

⁵ Iványi, *op.cit.*, p. 16

⁶ William A. Hinnebusch, *The History of the Dominican Order*, vol. I (Origins and Growth to 1500), New York, 1966, p. 173

⁷ Iványi B., *op.cit.*, p. 18

respectiv o fondare în Secuime, în castrul regal de la Odorheiu Secuiesc, și alta într-un oraș episcopal, la Alba Iulia, sediul episcopiei Transilvaniei.

Cronologia întemeierii primelor așezăminte dominicanice din Transilvania este lipsită de bază documentară. În secolul XIV ele alcătuiau un vicariat în cadrul provinciei, desemnat cu titulatura de *contrata Transilvania* sau *natio Transilvanica*, condus de un vicar. O statistică întocmită la nivelul provinciei în anul 1303 indică un total de 33 de priorii, dintre care șase sunt localizate în Transilvania, în bună parte cu toponimii confuze⁸. Patru dintre acestea sunt confirmate prin atestări documentare până în anul 1300, respectiv cele de la Sibiu (1241⁹ și 1282), Alba Iulia (1289), Sighișoara (1298) și Vințu de Jos (1300). La vremea respectivă acestea erau conventuri regulamentare, conduse de un prior (Sibiu, 1282 - vicar fratele Petru *et totius conventus de Zybinio*¹⁰; Alba Iulia, 1289 - *Johanne priore Albensi de ordine Praedicatorum*¹¹), cu excepția celui din Vințu de Jos, care în 1300 se afla încă în stadiul de *locus*¹², faza preliminară de organizare și demarare a primelor construcții.

Restul de două fondări, care s-ar încadra în acest interval, ar fi cele de la Bistrița și Odorheiu Secuiesc. Ținutul Bistriței, zonă de colonizare săsească din nord-estul Transilvaniei, era domeniul reginei, atestat ca atare în 1264¹³, iar localitatea, situată pe un important drum comercial și în apropierea zonei miniere de la Rodna, a fost de timpuriu favorizată printr-o serie de privilegii regale. Unele surse plasează întemeierea conventului din Bistrița în jurul anului 1245¹⁴, contemporan cu cel din Split. Din actele capitlurilor generale rezultă, însă, că după marea invazie tătară din 1241-42 a urmat o perioadă de instabilitate, care a întârziat cu mai bine de un deceniu intrarea în normalitate și reluarea activității fraților predicatori în cuprinsul provinciei Ungaria.

Primul semnal pentru reîntoarcerea dominicanilor la vechile așezăminte din teritoriile devastate a fost dat în 1246, la capitlul general de la Paris, unde s-a cerut revenirea fraților din Ungaria în provincia lor¹⁵. Situația de nesiguranță din anii următori este reflectată în deciziile capitlurilor generale din 1247 (Montpelier)¹⁶ și 1259 (Valencienne)¹⁷, care adresau tuturor provinciilor recomandarea de a-i adăposti pe confracții care se refugiau din Ungaria sub amenințarea războaielor sau a năvălirilor tătare. În aceste condiții, e mai probabil ca prioria de la Bistrița să fi fost întemeiată în urma deciziei capitlului general din 1251 (Metz), de a acorda provinciei Ungaria o licență de fondare la cererea reginei¹⁸. Termenul *ante quem* pentru întemeierea acestei priorii este anul 1309, când este atestat conventul regulamentar în frunte cu priorul Christian, care participă în calitate de martor într-un proces dezbătut între episcopia de Alba Iulia și câteva decanate săsești¹⁹.

Cel mai sărac suport documentar îl deține conventul din Odorheiu Secuiesc, cu prima atestare în 1496²⁰. El a fost amplasat în castrul regal, amintit pentru prima oară în anul

⁸ N. Pfeiffer, *op.cit.*, p. 37-41; A. Walz, *op.cit.*, p. 177

⁹ *Annales Erphordenses*, în: *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptorum, tom. XVI, Stuttgart-New York, 1963, p. 34

¹⁰ F. Zimmermann, C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I, Hermannstadt, 1892, p. 144, doc. 202 (în continuare ZW)

¹¹ *Ibidem*, p. 160; *DIR* II, doc. 348

¹² *DIR* II, doc. 522

¹³ Otto Dahinten, *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, Köln-Wien, 1988, p. 54

¹⁴ P. Angelus Walz O.P., *Compendium Historiae Ordinis Praedicatorum*, Roma, 1948, p. 146

¹⁵ *Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum*, vol. I (1220-1303), Romae, 1898, p. 37 (în continuare ACGOP)

¹⁶ *Ibidem*, p. 40

¹⁷ *Ibidem*, p. 101

¹⁸ *Ibidem*, p. 60. Această aprobare ar putea avea legătură și cu mănăstirea călugărițelor dominicanice din Insula Iepurilor, în care a trăit princesesa Margareta, fiica lui Bela al IV-lea. Ctitorie a familiei regale, construcția mănăstirii a început în 1246 și a fost terminată în 1252, vezi: Katalin Irás-Melis, *Régészeti adatok a Budapesti 11-13. századi királyi udvarhelyek kutatásához* (*Archäologische Angaben zur Forschung der königlichen Residenz*), în: *Budapesti Régiségei*, 33, 1999, p. 312

¹⁹ ZW, I, doc. 314

²⁰ Béla Iványi, *Geschichte des Dominikanerordens in Siebenbürgen und der Moldau*, în *AVSL*, nr. 50, 1944, p. 19

1301²¹, care la rândul său a avut o istorie zbuciumată, despre care se cunosc foarte puține date. Localitatea a devenit în secolul XIV reședință scăunală, cu rol de centru politico-administrativ al Țării Secuilor, unde își avea reședința comitele²². Pe tot parcursul evului mediu ea n-a reușit să atingă statutul de oraș, rămânând la rang de târg, cu atestări documentare în 1481, 1485 și 1492²³. Singurul argument privind vechimea acestui așezământ este furnizat de planul bisericii, cu un cor rectangular, arhaic, alcătuit din două travee pătrate, care ar plasa edificiul în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, cel mai probabil după 1260.

Pe baza licențelor de fondare acordate de capitlurile generale, se poate întocmi o statistică privind ritmul de dezvoltare a provinciei dominicane Ungaria. În intervalul 1240-1296 au fost aprobate 20 de noi priorii, dintre care una singură a fost nominalizată în Transilvania, în anul 1240, iar alta în anul 1266 în ținutul Zips, din Ungaria superioară, opt fiind lăsate la latitudinea provincialului, iar restul rămase nenominalizate (vezi anexa). Cele mai multe licențe au fost acordate între anii 1278-1296, când capitlurile generale au aprobat și câte două sau trei priorii deodată, ajungându-se la un total de 14 noi fondări în acest interval. Din motive organizatorice, între 1298-1309 capitlurile generale au sistat aprobările de fondare în totalitate, iar între 1296-1310 s-a renunțat vremelnic la supervizarea papei²⁴.

În secolul XIV ritmul fondărilor a scăzut simțitor în toate provinciile dominicane. Până spre mijlocul acestui veac provincia Ungaria a mai primit șase aprobări de fondare, care au fost acordate între anii 1321 – 1344 (vezi anexa). Dintre acestea, trei au fost ridicate în Transilvania, respectiv la Sebeș, Brașov și Cluj, primele două cu licențe de fondare nominalizate, acordate în 1322 pentru Sebeș și în 1323 pentru Brașov, când a fost aprobat și conventul din Gaza. Așezarea dominicanilor la Cluj putea avea loc după 1316, anul conferirii privilegiului de oraș liber regal, ceea ce ar însemna că fondarea acestei priorii a fost decisă după capitlul general din 1321 (Florența), când s-a dat o singură aprobare pentru un amplasament ales de priorul provincial, sau după cel din 1344 (Le Puy), când s-au primit două licențe, lăsate tot la latitudinea provincialului.

Bilanțul pentru Transilvania arată că, din totalul celor nouă așezăminte ale Ordinului Primar, șase au fost întemeiate înainte de 1300, majoritatea probabil între 1251-1298, iar restul în intervalul 1321-1344. Dintre acestea, doar trei sunt atestate prin actele capitlurilor generale, respectiv unul în 1240, nelocalizat, iar celelalte două la Sebeș și Brașov, în prima jumătate a secolului al XIV-lea.

Legătura dintre strategia fondărilor monastice în orașe și procesul de urbanizare aflat în plină ascensiune în țările central- și vest-europene, a făcut obiectul unor studii care au evidențiat rolul ordinelor cerșetore în dinamica urbană a secolelor XIII-XIV. Așezămintele dominicanilor au fost ridicate de la bun început în orașe sau în târguri prospere, a căror evoluție economică promitea o urbanizare rapidă. Se știe că alegerea localităților nu era întâmplătoare și urmarea în egală măsură valorificarea hinterlandului centrelor comerciale și meșteșugărești unde urmau să aibă loc noi fondări. La sfârșitul secolului al XIII-lea aproape fiecare oraș european poseda un convent dominican, care adesea făcea pereche cu unul franciscan. Prezența dominicanilor era un indiciu al nivelului de dezvoltare a localității, foarte sugestiv caracterizată de cercetătorul american John Freed drept "echivalentul medieval al unei stații de tren în secolul XIX"²⁵.

Din cercetările întreprinse până în prezent, se desprinde concluzia că fondările dominicane au urmat două căi principale, respectiv o cale programatică, trasată la nivel central prin politica de expansiune a ordinului și desfășurată sub strict control papal, și o cale aleatorie, rezultată din inițiativa particulară a unor reprezentanți ai elitelor urbane, ori a

²¹ Lukinich Imre, *Az Udvárhely vár története*, în *Erdélyi Múzeum*, XX, 1903, p. 431

²² *Ibidem*, p. 432

²³ *Ibidem*, p. 435; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj Napoca, 1979, p. 150-151

²⁴ Hinnebusch, *op.cit.*, p. 252

²⁵ John B. Freed, *The Friars and German Society in the Thirteenth Century*, Cambridge Massachusetts, 1977, p. 46

unor nobili, principii sau a casei regale²⁶. Indiferent de sursa inițiativei, propunerile de noi fondări trebuiau obligatoriu supuse aprobării capitulurilor generale și papei (vezi anexa). Criteriile de amplasare au fost reglementate atât prin decrete papale, care vizau toate așezămintele ordinelor cerșetoare²⁷, cât și prin decizii luate la nivelul central al ordinului (vezi anexa).

În cazul Transilvaniei se pare că strategia fondărilor a aparținut aproape în exclusivitate conducerii provinciei, respectiv priorului provincial și difinitorilor săi, cu o eventuală excepție la Bistrița, unde este posibilă intervenția reginei. Se mai știe că fondarea unui priorat urma o procedură mai îndelungată, în care se făcea o analiză prealabilă a situației economice și demografice a localității vizate și a zonei înconjurătoare, prin care era estimat nivelul de risc și capacitatea de dezvoltare a prioriei pe termen lung²⁸.

Previziunile au fost confirmate în majoritatea localităților transilvănene, cu trei excepții, și anume la Vințu de Jos, Sebeș și Odorheiu Secuiesc, așezări care nu au atins până la urmă stadiul de dezvoltare necesar și suficient pentru susținerea economică a conventului dominican. La începutul secolului al XVI-lea situația de declin a celor trei așezăminte era evidențiată prin scăderea efectivelor sub limita constituțională de 12 membri pentru un convent (vezi anexa), cu patru frați la Vințu de Jos, șapte la Sebeș și nouă la Odorhei²⁹.

Raporturile dominicanilor transilvăneni cu oficialitățile orașelor au fost relativ bune, cu rare excepții, iar cu clerul secular relațiile s-au menținut încordate aproape pe tot parcursul secolelor XIV și XV, având drept cauză principală exercitarea drepturilor de asistență spirituală cu care Ordinul Predicatorilor fusese investit prin două bule papale în 1264 și 1374. Statutul paraparohial al bisericilor dominicane stânjenea activitatea preoților seculari și, cel mai important, le diminua considerabil veniturile provenite din taxele de înmormântare, spovedanie, patronarea fraternităților laice, etc. Pe parcursul secolelor XIV și XV, drepturile de asistență spirituală deținute de frații predicatori au trebuit confirmate în repetate rânduri de papalitate³⁰. În anul 1468 dominicanii din provincia Ungaria erau puși sub protecție pontificală împotriva atacurilor clerului secular privind drepturile de înmormântare în bisericile conventuale³¹.

Despre rolul fraților predicatori din Transilvania în instrumentarea Inchiziției se cunosc puține date. Pe parcursul secolului al XIII-lea activitatea dominicanilor s-a concentrat pe prozelitismul catolic în rândul populației din voievodat și din teritoriile extracarpătice. La 19 ianuarie 1253, Inocențiu al IV-lea dădea împuternicire fraților predicatori din Cumania să acorde indulgențe cumanilor trecuți la catolicism³². În vara aceluiași an pontiful îi investea cu toate atributele clericale pe dominicanii misionari în ținuturile răsăritene, printre care "țara bulgarilor" și "țara cumanilor"³³, iar în 1288 Nicolae al IV-lea le dădea scrisori de călătorie misionarilor dominicani care plecau "în mai multe țări din răsărit, printre care țara Vlahilor"³⁴. La 31 martie 1304, Benedict al XI-lea îl însărcina pe provincialul dominicanilor din Ungaria cu trimiterea unor misionari în Albania și Cumania "pentru răspândirea credinței catolice"³⁵.

²⁶ Jacques Le Goff, *Ordres mendiants et urbanisation dans la France médiévale*, în: *Annales, Economies, Société, Civilisation*, 25/4, 1970, p. 924-946

²⁷ O bulă papală din 1268 interzicea amplasarea bisericilor conventuale din aceeași localitate la o distanță mai mică de 500 m, Le Goff, *op.cit.*, p. 932

²⁸ Hinnebusch, *op.cit.*, pp. 251, 254

²⁹ Conform listelor nominale publicate de Karl Fabritius, *Zwei Funde in der ehemaligen Dominikanerkirche zu Schäßburg*, în: *AVSL*, V, 1861, p. 31-32

³⁰ *ZW*, II, doc. 986, doc. 1025, doc. 1116; *ZW*, IV, doc. 2008, doc. 2487; *ZW*, VI, doc. 3246, doc. 3449

³¹ Karl Fabritius, *Urkundenbuch zur Geschichte des Kister Kapitels vor der Reformation und der auf dem Gebiete desselben ehemals befindlichen Orden*, Hermannstadt, 1875, p. 88, doc. 101

³² *DIR* II, doc. 7

³³ *Ibidem*, doc. 10

³⁴ *Ibidem*, doc. 341

³⁵ *DIR* III, doc. 47

Combaterea unor curente de desconfesionalizare, care amenințau cu slăbirea catolicismului în teritoriile supuse autorității apostolice, a căzut, într-o primă etapă, tot în sarcina dominicanilor. La 14 noiembrie 1234, pontiful Grigore al IX-lea îl îndemna pe "regele cel tânăr" să pună ordine în teritoriile episcopiei cumane, "în interesul acelor unguri și germani din regatul Ungariei, care făcându-se un popor cu vlahii, disprețuiau deopotrivă cu ei pe episcopul catolic al Cumaniei primind sfintele taine de la niște pseudo-episcopi care țineau de ritul grecilor"³⁶.

Începerea campaniei inchizitoriale în ținuturile aflate sub suzeranitatea coroanei ungare a avut loc în prima jumătate a secolului al XIV-lea, cu ajutorul dominicanilor. Prin scrisorile papei Ioan al XXII-le, emise între 1 octombrie 1326 și 1 februarie 1327, adresate pe rând priorului provincial, banului Slavoniei, voievodului Transilvaniei, voievodului Țării Românești și comitelui Brașovului, se dădeau împuterniciri sau se solicita protecție pentru dominicanii inchizitori trimiși "împotriva ereticilor, care pătrund din Germania și Polonia în Țară și încearcă să abată pe locuitorii de la credința catolică"³⁷.

Participarea fraților predicatori la "cruciada împotriva ereticilor" din Transilvania, Bosnia și Slavonia s-a desfășurat cu intermitențe. După șase luni de la demararea represiunii inchizitoriale, același Ioan al XXII-lea revoca hotărârile precedente prin înlocuirea dominicanilor cu franciscanii și interzicerea amestecului dominican "în suszisa slujbă, în provincia sau ținuturile suszise"³⁸. Revenirea dominicanilor în serviciul Inchiziției s-a produs în anul 1330 printr-o împuternicire a papei, adresată priorului provinciei Ungaria³⁹.

Instrucția a ocupat un loc privilegiat în cadrul Ordinului Dominican, fondat ca un ordin clerical, în care majoritatea membrilor erau preoți⁴⁰. Bazele sistemului de învățământ dominican au fost puse în secolul XIII, prin crearea în fiecare convent a unei școli elementare de doi ani, în care se predau noțiuni de teologie și gramatică, sub îndrumarea unui lector⁴¹, a cărui prezență obligatorie a fost instituită în 1220⁴² și menținută cu strictețe în perioada următoare (vezi anexa). Școlarizarea cuprindea mai multe trepte, până la cca de grad universitar, reprezentat de așa numitele *studia generalia*, care, la rândul lor, erau ierarhizate la rang de colegii sau universități, cele din urmă fiind abilitate să acorde titlul de *magister*. Primul și cel mai prestigios *studium generale* dominican a fost cel de la Paris, întemeiat de Sf. Dominic, urmat de cele din Bologna, Köln, Oxford și Montpellier, fondate în urma deciziei capitolului general din 1248⁴³. Începând din 1304 toate provinciile ordinului au fost obligate să-și întemeieze câte un *studium generale*⁴⁴.

Despre instrucția dominicanilor transilvăneni avem știri abia din secolul XV, când în actele capitulurilor generale sunt consemnate repartizări la studii și numiri în corpul didactic al școlii provinciale de la Buda sau în alte *studia* ale ordinului. În corpul profesoral stabilit de capitolul general din 1478 pentru conventul de la Buda, în funcția de magistrul al studenților a fost numit fratele Bartolomeu de Brașov, iar din seria de șapte studenți care urmau să învețe aici, trei erau brașoveni și doi clujeni (vezi anexa). O figură marcantă a fost dominicanul Andreas Pirata (sau Guldenmünster) din Sibiu⁴⁵, numit în 1505, pentru o perioadă de trei ani, pe postul de *legens sententiarum* în corpul profesoral al universității dominicane din Heidelberg (vezi anexa).

³⁶ DIR I, doc. 230

³⁷ DIR IV, doc. 412, 432-435

³⁸ *Ibidem*, doc. 460-462

³⁹ *Ibidem*, doc. 581

⁴⁰ Hinnebusch, *op.cit.*, p. 288

⁴¹ *Ibidem*

⁴² *Ibidem*, p. 37

⁴³ *Ibidem*, p. 39

⁴⁴ *Ibidem*, p. 43

⁴⁵ G. Löhr, *Die Dominikaner an den deutschen Universitäten am Ende des Mittelalters*, în: *Mélanges Mandonnet*, II, 1930, p. 412

În ajunul Reformei a fost înființat un *studium generale* dominican și în Transilvania, care a funcționat pentru scurtă vreme în conventul Sf. Cruce din Sibiu. Fondată în urma deciziei capitlului general din 1525, această unitate de învățământ a avut, se pare, rang de colegiu, în care se preda teologia și filosofia, corpul didactic fiind alcătuit din doi lectori dominicani ardeleni, respectiv Francisc de Sighișoara și Luca de Bistrița (vezi anexa). Intrarea deplină în drepturi s-a produs abia în 1530, când *studium generale* de la Sibiu a fost validat de capitlul general al ordinului, celebrat la Roma, în conventul Santa Maria Sopra Minerva (vezi anexa).

Începând din secolul XV, un sprijinitor constant al intereselor dominicanilor din Transilvania l-a reprezentat puterea centrală, al cărei suport s-a manifestat atât pe plan financiar cât și în raporturile călugărilor cu administrația locală. Dovada relațiilor cordiale cu curtea regală de la Buda o constituie numirea lui Michael de Grezregine, prior la Cluj în 1427 și vicar al *contratei*, în slujba de capelan al lui Sigismund de Luxemburg⁴⁶. Printre protectorii de marcă ai dominicanilor din Cluj și Brașov s-au numărat lancu de Hunedoara, Ladislau al V-lea și Matia Corvin, care, între altele, au sprijinit finanțarea șantierelor de reconstrucție deschise de cele două priorii în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Conventul din Sighișoara s-a bucurat de protecție și sprijin material din partea vicevoievodului Nicolae de Ocna Sibiului, a regilor Ladislau al V-lea și Vladislav al II-lea. Ominicanii din Bistrița au avut la rândul lor parte de protecția voievodului Petru de Szentgyörgy și Bozin și de cea a regilor Ludovic al II-lea și Ioan I Zápolya.

Amplasarea la periferia incintelor fortificate pare să fi fost o regulă nescrisă pentru majoritatea așezămintelor ridicate de ordinele cerșetore pe tot cuprinsul Europei medievale. Și în Transilvania se constată aceeași preferință pentru locurile de margine, pe cât posibil în apropierea unei porți a orașului. La Sebeș, Bistrița, Brașov și Sighișoara edificarea conventului dominican a precedat construcția fortificațiilor din piatră, dar a fost inclus în cetate rămânând în apropierea zidurilor. Există un singur caz de strămutare a conventului pe alt amplasament, la Sibiu, unde prima fondare, anterioară marii invazii tătare, n-a fost cuprinsă în incinta fortificată a orașului și așezământul a trebuit să fie mutat în 1474 din motive de securitate, tot pe o parcelă de margine din interiorul cetății. Despre obținerea acestui loc se știe că tratativele au durat 30 de ani și ele s-au derulat între capitlul provincial și Sfatul orașului⁴⁷. Acceptarea predicatorilor în cetate a fost condiționată, printre altele, de respectarea Regulei de strictă observanță, la care conventul din Sibiu aderase deja din 1447 și de componența etnică a religioșilor, care trebuiau să fie în majoritate germani, în frunte cu priorul⁴⁸.

Vicariatul dominican a fost desființat definitiv odată cu victoria Reformei în Transilvania. Clădirile au fost preluate de comunitățile locale, iar la începutul secolului XVIII, după reinstaurarea catolicismului, o parte dintre ele (Cluj, Sebeș, Sibiu, Brașov călugărițe) au intrat în posesia altor ordine monastice.

MIHAELA SANDA SALONTAI

⁴⁶ *ZW*, IV, doc. 2002

⁴⁷ *ZW*, VII, doc. 4022

⁴⁸ *Ibidem*, p. 29

ANEXA

Decizii ale capitulurilor generale privind acordarea licențelor de fondare,
organizare internă și reglementări la nivelul ordinului

1221. Bologna

Anno domini m.cc.xxi secundum generale capitulum est Bononie per beatum Dominicum celebratum. In quo fundatis per orbem .lx. circiter conventibus. dicti conventus per .viii. provincias sunt distincti. scilicet Hyspaniam. Provinciam. Franciam. Lombardiam. Romanam provinciam. [Ungariam. Theutonium]. Angliam. In quo quidem capitulo generali frater Jordanis predictus factus fuit prior provincialis Lombardie (ACGOP, I, p.2)

1236. Paris

Nulla domus de cetero detur nisi a priore provinciali et deffinitoribus provincialis capituli fuerit postulata, nec concessa ponatur nisi ubi predicti decreverint expedire. (ACGOP, I, p.6)

1240. Bologna

Concedimus duas domos provincie Ungarie. unam ponendam in provincia Silvana.(ACGOP, I, p.18)

1246. Paris

Fratres de Ungaria in provinciam suam revertantur.(ACGOP, I, p.37)

1247. Montpellier

Item. Volumus quod fratres Lombardos, Tuscos et Ungaros. propter imminentes guerras si fuga imminens compulerit fratres ad quos declinaverint ipsos recipere teneantur et retinere. (ACGOP, I, p.40)

1251. Metz

Concedimus provincie Provincie duas domos. Francie unam. Ungarie .i. ad petitionem regine. (ACGOP, I, p.60)

1256. Paris

Concedimus provincie Ungarie unam domum. (ACGOP, I, p.83)

1257. Florența

Item. Volumus. quod fratres de Ungaria et aliis provinciis si eos de terra sua fugere contigerit. caritative recipiantur in provinciis. quousque per magistrum ordinis de eis ordinetur. (ACGOP, I, p.88)

1259. Valenciennes

Fratres de Ungaria si a tartaris fugantur caritative recipiantur ubique. (ACGOP, I, p.101)

1266. Trier

[Concedimus] Provincie Ungarie unam in Ciput. (ACGOP, I, p.135)

1271. Montpellier

Concedimus .i. domum provincie Theotonie .i. Ungarie ... (ACGOP, I, p.160)

1273. Pesta

Item.Volumus et mandamus quod priores provinciales et diffinitores capitulorum provincialium nullum locum recipiant nisi eis prius constiterit. quod sit locus ydoneus pro conventu edificando per fratres ydoneos ad hoc inquirendum specialiter destinandos. (ACGOP, I, p.170)

1278. Milano

Item. [Concedimus] Provincie Ungarie .ii. [domos] ubi prioribus provincialibus et diffinitoribus harum provincialiarum videbitur expedire. (ACGOP, I, p.199)

1280. Oxford

Item. Volumus et mandamus quod domus concessa vel concedenda a capitulo generali non ponantur in locis ita vicinis aliis provinciis, quod oporteat fratres dictarum domorum occupare terminos alienos. (*ACGOP*, I, p.209)

1281. Florența

Item. Districte inhibemus ne fratres recipiant loca ad conventus edificandos sine licencia capituli generalis quod si contrarium attemptatum fuerit statuimus quod talis receptio sit ipso facto irrita et inanis et receptores huiusmodi nisi in sua accusacione omni voce sint privati. (*ACGOP*, I, p.214)

1282. Viena

Concedimus Romane provincie .ii. domos, unam ponendam in civitate Theatina. aliam in Thuscia, provincie Theotonie .iii. provincie Anglie .ii. provincie Ungarie .ii. (*ACGOP*, I, p.220)

1286. Paris

Concedimus [...] provincie Ungarie .iii. [domos] [...] et ponantur omnes ubi prioribus provincialibus dictarum provinciarum et diffinitoribus visum fuerit expedire. (*ACGOP*, I, p.236)

1288. Lucca

Concedimus [...] provincie Ungarie .ii. [domos]. (*ACGOP*, I, p.246)

1289. Trier

Concedimus provincie Ungarie .ii. [domos]. (*ACGOP*, I, p.253)

1296. Strasbourg

Item. Monemus quod constitucio de non instituendo conventu citra duodenarium numerum fratrum et de numero iam posito non diminuendo arcius observetur. (*ACGOP*, I, p.280)

Concedimus provincie Theotonie .vii. domos. provincie Ungarie .iii. (*ACGOP*, I, p.281)

1321. Florența

Concedimus. Item. Provincie Romane unam, provincie Ungarie unam et provincie Theotonie unam ponendas, ubi priores provinciales et deffinitores capituli provincialis dictarum provinciarum ordinaverint, dummodo dicte provincie habeant a summo pontifice, antequam dicta loca recipiant, super hoc licenciam specialem. (*ACGOP*, II, p.136)

1322. Viena

Item. Concedimus provincie Ungarie unum conventum in Sabes. (*ACGOP*, II, p.142)

1323. Barcelona

Concedimus provincie Aragonie unam domum, ubi provinciali cum diffinitoribus visum fuerit expedire.

Item. Provincie Ungarie concedimus duas domos: unam in Brasso, aliam in Gaza ponendas. (*ACGOP*, II, p.150)

1344. Le Puy

Concedimus provincie Francie unam domum, etc. Item. Provincie Ungarie duas domos ponendas, ubi prior provincialis vel eius vicarius generalis deffinitores capituli provincialis expedire indicabit. (*ACGOP*, II, p.304)

1376. Bourges

Concedimus cuilibet provinciali nostri ordinis, quatenus in sua provincia possit recipere duas domos seu duos conventus, interveniente tamen ad hoc primitus licencia et beneplacito domini nostri pape. (*ACGOP*, II, p.436)

1478. Perugia

Assignaciones. Conventui Budensi provincie Ungarie damus in regentem magistrum Seraphimum de Ragusio pro primo anno; pro secundo et tercio providebit reverendus provincialis. In

baccalarium sentenciarum fr. Georgium de Quinque ecclesiis (= Szekesfehervar); in magistrum studencium fr. Bartholomeum de Corona. In studentes fr. Jacobum de Corona, fr. Johannes Floris de Corona, fr. Adam Koloswarth, fr. Nicholaum de Cassovia, fr. Thomasium de Corona, fr. Jacobum de Koloswarth, fr. Petrum de Cade. (*ACGOP*, III, p.348)

1501. Roma

Item. Ordinamus, quod nullus valeat edificare aut edificari facere conventum nisi interveniente consensu reverendissimi magistri generalis, et si quid secus factum fuerit, cassum ac nullum et irritum sit. (*ACGOP*, IV, p.17)

1505. Milano

Conventui Heidelbergensi provincie Theutonie in regentem pro tribus annis Everardum de Clivis magistrum, in magistrum studencium fr. Corradum Kollin theologie baccalaureum; ad legendum sentencias fr. Corradum Kollin et fr. Andream de Transilvania, ambo pro tribus annis. (*ACGOP*, IV, p.53)

1513. Genova

Capitulo primo de domibus concedendis et construendis dicatur sic: Nulla domus concedatur nisi de licencia sedis apostolicae et a diffinitoribus provincialis capituli fuerit postulata.

Ibidem reducatur constitutio ad formam antiquam clarius sic: Conventum citra numerum duodenarium fratrum professorum, quorum decem ad minus sint clerici et sine licencia etc., possint tamen per generale capitulum aliquae provinciae excipi, in quibus conventus antiqui in magna multitudine non habeant etiam dictum numerum fratrum. (*ACGOP*, IV, p.100)

1525. Roma

Item simili modo instituimus et ordinamus studium generale Cibiniense provinciae Ungariae et in conventu Roschildensi provinciae Daciae cum solitis et similibus gratiis. (*ACGOP*, IV, p.200)

Item declaramos quod priores qui praesunt conventibus non habentibus numerum duodenarium, habeant vocem in electione prioris provincialis. (*ACGOP*, IV, p.202)

Conventui Cibiniensi provinciae Ungariae assignamus in lectorem theologiae fr. Franciscum de Segesvar, cui damus licenciam ad gradus bacchalariatus; in lectorem vero philosophiae fr. Lucam de Bistricia. (*ACGOP*, IV, p.214)

1530. Roma

Item approbamus studia generalia his conventibus data in praecedenti capitulo generali de anno millesimo quingentesimo vigesimo quinto videlicet conventui Cibiniensi provinciae Ungariae [...]; nihilominus praecipientes in virtute spiritus sancti et sanctae obedientiae reverendo provinciali Ungariae et priori Cibiniensi pro tempore, quatenus dent operam efficacem, ut dictum studium omnino erigatur et manuteneatur. (*ACGOP*, IV, p.229)

*NATIO TRANSILVANICA: DAS DOMINIKANERVIKARIAT SIEBENBÜRGENS
VOM 13. JH. BIS ZUR REFORM
(Zusammenfassung)*

Zwischen dem 4. Jahrzehnt des 13. Jh. bis zur Mitte des 16. Jh. haben die Dominikaner insgesamt 14 Niederlassungen in Siebenbürgen (ungarische Ordensprovinz) gegründet, davon 9 Männerkonvente und 5 Frauenklöster. Die genaue Zeit dieser Gründungen bleibt uns unbekannt. Die Urkunden beweisen frühere Niederlassungen in Sibiu (Hermannstadt, vor 1241), Alba Iulia (Weissenburg, vor 1289), Sighișoara (Schässburg, vor 1298), Vințu de Jos (Winz, 1300 im Bau) und Bistrița (Bistritz, vor 1309). Eine Gründung des 13. Jh. scheint auch jene von Odorheiu Secuiesc gewesen zu sein, deren flach schließender Chor für eine Datierung vor 1300 plädiert. Im 14. Jh. sind noch drei Männerkonvente gegründet worden, bzw. Sebeș (Mühlbach, nach 1322 – siehe Anhang), Brașov (Kronstadt, nach 1323) und Cluj (Klausenburg, vermutlich nach 1316). Die Beweise über die Ordensfrauenklöster stammen erst aus dem 15. Jh. Die Gründungsstrategie gehörte hauptsächlich der Führung der ungarischen Ordensprovinz an. Wirtschaftliche, demographische und konfessionelle Bedingungen sind im Betracht gezogen worden, mit königlicher Unterstützung und der Zustimmung des siebenbürgischen Bistums bzw. des Erzbistums von Esztergom.